
Денисенко Наталія Олегівна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри міського господарства
Київський національний університет будівництва і архітектури, Україна

ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Військова агресія Росії в Україні триває, але вже зараз постає питання майбутнього відновлення та розвитку країни. Успішність такого відновлення залежить від ряду факторів, серед яких провідне місце займає міжнародна допомога та підтримка.

Тема відновлення вивчалася в роботах багатьох вчених та практиків. Давид Рікардо, англійський економіст та класик політичної економії, ще у 1815 році досліджував питання посткризового відновлення економіки та переорієнтації фінансових потоків на розвиток мирної діяльності [1]. Спільними зусиллями багатьох країн було проведено відновлення в Австрії, а згодом і в Угорщині, після Першої світової війни [2].

З усіх програм та проєктів повоєнного відновлення після Другої світової війни найуспішнішим є план Маршалла, який передбачав передачу допомоги із США Західній Європі у розмірі 13,3 мільярда доларів з метою збільшення виробництва, розширення зовнішньої торгівлі, підвищення внутрішньої фінансової стабільності та розвитку європейської економічної співпраці [3]. Допомога згідно плану Маршалла складалася, в основному, з грантів у вигляді товарів та послуг, а також технічної допомоги. В результаті реалізації програми інфляція, безробіття, бюджетний дефіцит в країнах-отримувачах були значно знижені, ВВП зріс в середньому на 35%, внутрішньо європейська торгівля збільшилася на 80%.

Наприкінці ХХ століття та напочатку ХХІ суспільство переглянуло свої політико-економічні інструменти та методи допомоги. У 1995 році МВФ змінив свою політику надзвичайної допомоги країнам у постконфліктних ситуаціях. У 1997 році Світовий банк створив Підрозділ із запобігання конфліктам та відновлення та Фонд постконфліктних заходів. У 2001 році ООН заснувала Бюро із запобігання кризам та відновлення, а у 2005 році - Комісію з миробудування, а також, Управління з підтримки миробудування та Фонд миробудування.

Великобританія заснувала низку програм у сфері врегулювання конфліктів і розбудови миру, сприяння в проведенні реформ і боротьбі з корупцією та надання необхідної гуманітарної допомоги тим, хто найбільше її потребує. Допомога Україні, наприклад, в 2018-2019 рр. надавалася в рамках чотирьох програм фінансування: Фонд попередження конфліктів, стабільності та безпеки (CSSF), Фонд ефективного врядування (GGF), Фонд двосторонніх програм (BPF), Гуманітарний фонд Міністерства міжнародного розвитку Великої Британії. Бюджети кожної із програм фінансування на 2018-2019 рр. склали: CSSF – 14 млн фунтів стерлінгів; GGF – 11 млн фунтів стерлінгів; BPF – 500 тис. фунтів стерлінгів; Гуманітарний фонд Міністерства міжнародного розвитку – 8,7 млн фунтів стерлінгів. Підтримка охоплювала такі сфери, як реформи та розвиток, боротьба з корупцією, стабільність і безпека, гуманітарна сфера, права людини, освіта та культура.

Внаслідок повномасштабного вторгнення українська економіка зазнала значних втрат та зменшилася майже на третину. Через війну скоротився внутрішній попит, спостерігається порушення логістики та втрати робочої сили та виробничого потенціалу. За даними Київської школи економіки (KSE) загальна сума прямих збитків житловій та нежитловій нерухомості, іншій інфраструктурі України станом на листопад 2022 року склала 135,9 млрд дол [4]. Частка житлового фонду у загальному обсязі збитків складає

38,6% (52,5 млрд дол). Серед зруйнованих та пошкоджених будівель 126,7 тис приватних (індивідуальних) будинків, 16,8 тис багатоквартирних будинків, 0,3 тис - це гуртожитки. Значних збитків завдано енергетичній інфраструктурі (6,8 млрд дол). Також пошкоджено 592 об'єкти теплопостачання (444 котельні, 13 ТЕЦ, 7 ТЕС та 128 центральних теплових пунктів). Сума збитків промисловим підприємствам склала 13 млрд дол (це без врахування інформації про стан українських підприємств, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях).

Але незважаючи на прямі та опосередковані наслідки повномасштабної війни, в щоквартальному Інфляційному звіті НБУ прогнозує вже у 2023-2024 роках сповільнення інфляції та зростання економіки повільними темпами (у 2023 році інфляція сповільнюватиметься до близько 21%, а у 2024 році – нижче 10%) [5]. Помірному зростанню економічної активності будуть сприяти визволення окупованих земель, якнайшвидше пристосування бізнесу до роботи в нових умовах, поживлення споживчого попиту та інвестиційної діяльності. налагодження виробничих і логістичних процесів. Зрозуміло, що наслідки війни обмежуватимуть відновлення, тому у 2023-2024 роках темпи зростання ВВП прогноуються на рівні 4-5% на рік.

Дефіцит зведеного бюджету України у 2022 році без урахування грантів становив понад 25% ВВП. Прогнозується, що дефіцит буде трохи нижчим, але значним і в 2023-2024 роках (на рівні 12-19%), видатки і надалі зростатимуть. Безперечно пріоритетним напрямом фінансування залишається сфера оборони та безпеки (частка оборони в загальних видатках зведеного бюджету вже зросла до 36%). Крім того, поступово зростатиме частка капітальних видатків через потребу у повоєнному відновленні.

Головним джерелом фінансування бюджетних потреб залишатиметься міжнародна підтримка. З початку війни Україна потребувала 5 млрд дол щомісяця для покриття дефіциту державного бюджету, а з середини липня 2022 року ця сума збільшилася до 9 млрд дол. У III кварталі 2022 року грантові кошти склали 7,8 млрд дол і перевищили 40% доходів державного бюджету. Обсяг державного та гарантованого державою боргу збільшився як в абсолютному вимірі, так і у відношенні до ВВП (до понад 70% за оцінкою НБУ станом на кінець вересня). Проте переважання грантових коштів над кредитними (які, до речі, надавалися на пільгових умовах) в міжнародній допомозі стримували зростання боргу. Тому за прогнозами НБУ борг буде утримуватись на рівні близько 80% ВВП. Основними донорами державного бюджету України виступають США та ЄС. Тільки протягом вересня 2022 року Україна отримала від США 1,5 млрд дол грантової допомоги та ще 500 млн євро грантової допомоги від ЄС. Ще 500 млн євро надійшло від Європейського Інвестиційного Банку (ЄІБ), які були спрямовані на підтримку Укрзалізниці та Укравтодору.

У перші половині жовтня 2022 року Україна отримала 3,3 млрд дол іноземних кредитів – 2 млрд євро від ЄС та 1,3 млрд дол від МВФ та другий пакет кредиту від ЄІБ у розмірі 550 млн євро, який спрямовано на підтримку критичної інфраструктури. Загалом, обсяг надходжень у жовтні склав близько 4,8 млрд дол.

У прогнозні показники Національного банку закладене припущення щодо збереження активної міжнародної фінансової підтримки. Безумовно, основним ризиком для реалізації базового сценарію прогнозу НБУ залишається триваліший термін повномасштабної воєнної агресії проти України.

Задля збереження фінансової стабільності в країні необхідно продовжувати залучати фінансування на пільгових умовах від міжнародних партнерів, дотримуватися цільового витрачання коштів та максимальної економії бюджетних ресурсів і міжнародних резервів. 5 липня 2022 року представники понад 40 країн світу і близько 20 міжнародних організацій за результатами Міжнародної конференції ухвалили Підсумковий документ з питань відновлення України «Декларація Лугано», що регулює надання скоординованої

політичної, фінансової та технічної підтримки [6]. Основні «Принципи Лугано» - партнерство, спрямованість на реформи, прозорість, демократична участь, залучення багатьох стейкхолдерів, гендерна рівність, інклюзія та сталий розвиток. Потенційними джерелами післявоєнної відбудови України є: урядова допомога у формі грантів, кредитних ліній, які можуть адмініструватися профільними агенціями USAID (США), SIDA (Швеція); міжнародні фінансові інститути (Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, Європейський інвестиційний банк); приватні інвестиції; репарації. Кожна з форм міжнародної фінансової допомоги має свої джерела (рис. 1).

Допомога бюджетам країн	<ul style="list-style-type: none"> • програмні позики, проекти бюджетної підтримки, іноземні гранти
Безпосереднє спрямування допомоги в постраждалі регіони	<ul style="list-style-type: none"> • кошти міжнародних організацій, іноземних урядів, пожертвування, репарації
Спільні проєкти з урядами, в тому числі інвестиційні, державно-приватне партнерство	<ul style="list-style-type: none"> • кошти неурядових організацій, приватних компаній, репарації
Мультидонорський трастовий фонд	<ul style="list-style-type: none"> • технічна допомога та фінансування невідкладних потреб з боку партнерських організацій
Гранти	<ul style="list-style-type: none"> • профільні фонди
Гуманітарна допомога	<ul style="list-style-type: none"> • матеріальні ресурси партнерських організацій
Пожертвування	<ul style="list-style-type: none"> • добровільні пожертвування фізичних та юридичних осіб, благодійних організацій та об'єднань громадян

Рис. 1. **Форми та джерела міжнародної фінансової допомоги**

Відбудова економіки України за міжнародної підтримки створить умови для модернізації виробничого потенціалу і структурної перебудови галузей економіки з врахуванням дотримання правил прозорості, підзвітності, ефективності та протидії корупційним ризикам, дозволить відтворити новітню економіку на інноваційній основі. Структурна перебудова галузей економіки і запуск власного виробництва є умовою довгострокової стабільності і розвитку.

Повоєнна відбудова національної економіки має змінити структуру вітчизняного експорту у бік збільшення частини складної високотехнологічної продукції кінцевого споживання та розвивати переробні виробництва для споживчих, інвестиційних, соціальних, медичних потреб внутрішнього ринку на основі модернізації інфраструктури усіх типів.

Висновки. В результаті дослідження було визначено, що економіка України перебуває у стані кризи. Показниками цього є значне падіння реального ВВП, висока інфляція, зростання боргового бюджетного навантаження, уповільнення бізнес-активності тощо. З початком повномасштабного вторгнення збільшилися обсяги міжнародної фінансової допомоги, що є джерелом здійснення реформ у країні та формування оптимальної стратегії і тактики повоєнного відновлення економіки. Необхідність проведення реформ в Україні одночасно з процесом повоєнної відбудови — це важлива складова успішності реформ та їх відповідності вимогам сучасного світу.

Список використаних джерел:

1. Coulomb, Fanny. (2004) *Economic Theories of Peace and War*. London: Routledge, 316.
2. Williams, Andrew J. (2005) «Reconstruction» before the Marshall Plan. *Review of International Studies* 31, (3), 546.
3. Підоричева І. (2022) Післявоєнне відновлення Європи: досвід та уроки для України. *Журнал європейської економіки*, (2), 190–207.
4. Київська школа економіки. На листопад 2022 року загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України, складає майже \$136 млрд. Вилучено з <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/na-listopad-2022-roku-zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-skladaye-mayzhe-136-mlrd/>
5. Національний банк України. Інфляційний звіт (жовтень 2022 року). Вилучено з https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2022-Q4.pdf?v=4
6. Підсумковий документ Міжнародної конференції з питань відновлення України «Декларація Лугано» Лугано. 4–5 липня 2022 року. Вилучено з https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62cd2e0ba5613c953a9b52d4_Lugano%20Declaration_UA.pdf